

המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ

רחוב התיכון 39, נווה-שאנן, ת.ד. 9288, חיפה 31092
טלפון נייד: 052/8344992, gideonbe@012.net.il

בס"ד, חשוון תשס"ו, נובמבר 2005

**פורום שמירת זיכרון השואה
והמאבק באנטישמיות**

גיליון מספר 1

עורך: גדעון רפאל בן מיכאל

לחברי פורום שמירת זיכרון השואה והמאבק באנטישמיות, *life and hope!*

אנו נמצאים בתחילת הדרך בהפעלתו ועיצובו של פורום זה. כולכם שותפים אמיתיים ולכן תהיינה אוזניי כרויות לכל יוזמה ורעיון שיעלו החברים. נשאלת השאלה: למה דווקא עכשיו עלה הרעיון של הקמת הפורום? תשובתי פשוטה: דור ניצולי השואה, אודים מוצלים מאש, הולך ומזדקן ורבים נפטרו. רבים מהם שימשו כאנשי עדות, בעיקר לבני נוער. הם כתבו יומנים, ספרים ועדויות ע"ג מחברות ודפי נייר המופקדים כיום ב"יד ושם" ב"לוחמי הגטאות", במוזיאונים ובמכונים ללימודי השואה. הם היו הכוח המניע בשמירת זיכרון תודעת השואה. אנו דור הממשיכים.

המסמכים הללו יחד עם תעודות שנמצאו בארכיונים שנמצאו ברחבי אירופה וגרמניה, מתעדים היטב את מכונת ההשמדה הגרמנית ומסייעים רבות במאבק נגד מכחישי השואה ופותרים צוהר קטן על קורות העם היהודי בשואה. עלינו לזכור שרבות משפחות יהודיות נרצחו כולן בשואה ואין מי שיספר את קורותיהם ויזכרם. זאת אנו משתדלים לעשות.

שארית הפליטה- ניצולי השואה, אחרי למעלה מחמישים שנה לאחר השואה, היו ערים לעניין המשכת זיכרון השואה. במנשר שהוציאו הניצולים כקריאה לעולם כולו בעת נעילת הכנס הבינלאומי על "מורשת ניצולי השואה – ההשפעות האתיות והמוסריות לאנושות", שנערך בבקעת הקהילות ב"יד ושם" ביום ה, כ"ט בניסן תשס"ב (11.4.02), הם כתבו:

"אנחנו דור ניצולי השואה הולכים ומתמעטים. בעוד שנים לא רבות לא יהיה עוד על כדור הארץ אדם שיוכל להעיד: 'אני זוכר את מה שאירע בשואה'. יוותרו רק ספרי זיכרונות ומחקר, תמונות וסרטים, ועדויות ניצולים. או אז יהפוך זיכרון השואה מגורל כפוי, החתום בבשרנו ובנשמתנו, לייעוד היסטורי שעל האנושות ועל הדורות הבאים לשאת באחריות לצקת בו תוכן ומהות".

אנו נטלנו על עצמנו את המשימה הקשה הזו.

תוכנית זאת יוצאת לפועל באמצעות "המכון ללימודי השואה ע"ש ח. אייבשיץ", נווה שאנן, חיפה.

להלן רקע קצר על פעילותו של המכון ללימודי השואה:

המכון ללימודי השואה מקיים את פעילותו זו השנה ה-18. המכון הוקם בשנת תשמ"ז-1987 ביוזמתו של מר יהושע אייבשיץ לזכר רעייתו חדווה ז"ל ופועל במסגרת פעילותו של מרכז תרבות דתי לנוער בנווה שאנן-חיפה. המכון מוכר ע"י משרד החינוך – מינהל חברה ונוער ועיריית חיפה- מינהל החינוך. המכון מופעל ע"י עמותה הרשומה כחוק ויונק את תקציבו מעיריית חיפה, משרד החינוך והתרבות, "ועידת התביעות" וגביית כספים מימי העיון.

הייתה לי הזכות להימנות בין מייסדי המכון. אני מלווה את פעילות המכון מיום הקמתו. תחילה, במסגרת תפקידי כמנהל מינהל חברה ונוער במשרד החינוך במחוז חיפה, ועתה, כיו"ר הוועד המנהל של המכון יחד עם ההנהלה הפעילה של המכון: נשיא בתי המשפט לנוער (בדימוס), השופט אהרון מלמד, פרופ' אליעזר רובינזון, יו"ר האגודה למלחמה בסרטן בישראל, בנצי כ"ץ, חבר הנהלת עיריית חיפה, יהודית אופיר, אברהם זלצמן, אברהם סלע (ממוש), יעקב ציטרונבלט, זאב שור ומשה שרגר.

את המכון ללימודי השואה מנהל נתן כהן משנת תשנ"ב-1992.

מטרות של המכון ללימודי השואה:

- לזכור ולא לשכוח את ששת מיליוני היהודים שנספו בשואה במקום מושבם, בגיאיות ההריגה, במחנות, בגטאות ובצעדות המוות.
- לזכור ולא לשכוח את מעשי הטבח, העינויים וההשפלה שהגרמנים ביצעו בעם היהודי, בזדון ובמרמה כדי להכחיד את עמנו מעל פני האדמה.
- לזכור ולספר לדור הצעיר ולמבוגרים על העמידה, הגבורה והחיוניות היהודית בשואה.

• לזכור ולספר על עולם היהודי- הרוחני- תרבותי המפואר שנחרב ואיננו.

• לזכור ולספר על אותם מעטים, חסידי אומות העולם, שלא השתייכו לעם היהודי וחירפו נפשם להצלת יהודים.

המכון מקיים פעילויות בנושאים רבים כמו, ימי עיון לתלמידי בתי ספר וחיילי צה"ל, ספריית עיון (6000 ספרים), ספריית ווידאו (1000 קלטות), הכנת משלחות תלמידים לפולין, השתלמויות מורים, הכשרת מורים לקראת יציאתם למסע התלמידים בפולין: "את אחיי אנוכי מבקש", תיעוד עדותם של ניצולי שואה, תערוכות, סיוע לתלמידים בכתיבת עבודות וערבי עיון לציבור הרחב.

לפעילות המכון מגיע ציבור מגוון של מבוגרים, תלמידים מבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים וחיילים.

במכון פועלים יחדיו מורים דתיים ושאינם דתיים. תוכנית ימי העיון נקבעת עם נציגי בתי הספר לאחר הצגת הרפרטואר של התוכניות החינוכיות.

קהל היעד המרכזי של המכון הם תלמידים, בני נוער וחיילים. במשך שנת לימודים משתתפים בימי העיון כ-8000 תלמידים וכ-1000 חיילים.

במשך השנה מקיים המכון גם ימי עיון לציבור הרחב. מאות אנשים משתתפים במשך השנה בימי העיון.

למרות ש"אין הנחתום מעיד על עיסתו", אני יכול לומר, שהמכון זוכה להערכה ואהדה רבה על פעילותו ושליחותו החינוכית בהטמעת תודעת זיכרון השואה בקרב בני נוער ומבוגרים. דפי המשוב שאנו מקבלים, מעידים על מידת שביעות רצון גבוהה מימי העיון. בתי הספר שבים ובאים למכון מדי שנה בשנה.

פירוט קצר של הנושאים המועברים בימי העיון לתלמידים ולחיילים:
האידיאולוגיה הנאצית, התעמולה הנאצית, עמידה יהודית בשואה, קיום והנהגה יהודית במצוקה, ילדים ונוער בשואה, משמעות החיים הרוחניים בשואה, מרי בגטאות ובמחנות ההשמדה, דילמות והתייחסויות שונות מגיא ההריגה, הכחשת השואה ועוד... ועוד...

נושאי ימי העיון למבוגרים היו: השואה ומדינת ישראל, בין אדם לחברו בגטאות, מסלוניקי לאושוויץ – יהדות יוון בשואה, ועידת ואנזה – ועידת ההשמדה, מרי וגטאות בראי ההיסטוריה, הגירת יהודי גרמניה לפני השואה, יחס האוכלוסייה המקומית בעת השמדת היהודים, יהדות אשכנז לפני החורבן, ילדי הקואורדינציה ועוד... ועוד...

המכון מטפח ומעודד מסגרת התנדבותית הנקראת "נוער נאמן זיכרון השואה". בני הנוער הנפלאים באים כמתנדבים מתוך תודעת שליחות של

שמירת זיכרון השואה וברצונם להיות מעורבים בתחום זה. מאז הקמת מסגרת זו, הצטרפו מאות בני נוער מכתה ט' ועד י"ב. מכון ללימודי השואה משמש מסגרת לנאמנים, מעשיר את ידיעותיהם בימי עיון, מנחה ומתווה את פעילותם ההתנדבותית בבית הספר ובקהילה.

פרסומי המכון ללימודי השואה

ספריו של יהושע אייבשיץ:

■ "האישה בשואה"

כרך א: אורח החיים היהודי, אמונה וגבורה.
כרך ב: המשפחה היהודית.
כרך ג: עזרה לזולת בגטאות.
כרך ד: עזרה לזולת בגטאות.
כרך ה: בצבת הצלב והקרב.
כרך ו: יומנה של רותקה.
כרך ז: עת לחשוב ועת לספר.

■ "בקדושה ובגבורה"

פרקי קידוש השם ומסירות נפש. אסופה תיעודית על האמונה, העזרה ההדדית, עמידה וגבורה יהודית ומנהיגות בשואה.

■ "כערער בערבה", סיפור חייו של המחבר – אוד מוצל מאש.

■ "בקרובי אקדש", אסופה תיעודית על מעשים של קידוש השם ומסירות נפש.

פרסומיו של גדעון רפאל בן-מיכאל:

- "יום הקדיש הכללי-עשרה בטבת תשס"ה"
- "רציונאל תוכנית נוער נאמן זיכרון השואה"
- "אתרים באינטרנט בנושאי השואה"
- "אדם לאדם-חסידי אומות העולם תושבי חיפה"

המכון מוציא מעת לעת **עלון בנושאי השואה**, שמופץ בקרב תלמידי בתי ספר על-יסודיים ולבני נוער. כל עלון מוקדש לנושא ייחודי. להלן דוגמאות של נושאים שנכתבו בעלונים:

- בלב הגהנום – על חייהם של הזונדר-קומנדו בשואה.
- 60 שנה למבצע ברברוסה – השינוי במדיניות הנאצים כלפי היהודים.
- אושוויץ – 60 שנה אחרי.
- מרי ומרידות בראי ההיסטוריה.
- תנועת ההתנגדות הפרטיזנית במזרח אירופה.
- 70 שנה לעליית הנאצים לשלטון.
- לזהב אין גזע – הרכוש היהודי בשואה.
- השבועה שהופרה – ניסויים רפואיים בשואה.
- 60 שנה לשחרור גטו לודז'.
- הכחשת השואה.
- השבחה והשמדה בגרמניה הנאצית.

אני תקווה, שיחד עם החברים נגבש ונעצב את פעילות הפורום לשמירת זיכרון השואה והמאבק באנטישמיות.

המאבק באנטישמיות יעשה באמצעות תגובה כתובה לאתרים אנטישמיים באינטרנט וכתובת מכתבים ומאמרים לעיתונות בחו"ל. בין חברי הפורום ישנם מספר חברים השולטים היטב בשפות: אנגלית, ערבית, צרפתית וגרמנית.

בגיליונות הבאים נמסור פרטים על דרכי התנהלות תהליך זה. כל דוברי השפות הזרות מוזמנים להצטרף. אנו נדווח על הפעולות.

אשמח לקבל תגובותיכם לדואר האלקטרוני המופיע בראש הגיליון.

חברי הפורום מוזמנים לפרסם מאמרים, תגובות, סיפורים מחיי משפחות שעברו את השואה וגם סיפורים על בני משפחה שנרצחו בשואה.

המכון ללימודי השואה זקוק לחפצים, תמונות, מכתבים, דרכונים ויומנים הנמצאים אצלכם לצורך המחשה בימי העיון שאנו מעבירים לתלמידים.

אנו נזכיר מעת לעת אירועים שהתרחשו בתקופת השואה.

בחודש זה, לפני 67 שנים בלילה שבין 9-10 בנובמבר 1938, התבצע הפוגרום המכונה "ליל הבדולח" שהתרחש ברחבי גרמניה ואוסטריה.

בגיליון זה, מובאים דברים הקשורים ל"ליל הבדולח".

בברכה נאמנה

דדעון רפאל בן-מיכאל

יו"ר הוועד המנהל

המכון ללימודי השואה

"ליל הבדולח"

בשם "ליל הבדולח" מכנים את הפוגרום שהתחולל ברחבי גרמניה ואוסטריה ב-9-10 בנובמבר 1938. הפוגרום תואר רשמית כהתפרצות ספונטאנית שבאה בתגובה על רציחתו של המזכיר השלישי בשגרירות גרמניה בפריס ארנסט פון ראט, בידי צעיר יהודי פולני בן שבע-עשרה הרשל גרינשפאן. הצעיר התנקש בחיי פון ראט אחרי שמשפחתו גורשה יחד עם עוד 17000 יהודים בעלי אזרחות פולנית שחיו בגרמניה לשטח הפקר שבין שתי המדינות. הפרעות היו שיא חדש של סדרת התקפות על היהודים בגרמניה ואוסטריה, שהחלו עם ה"אנשלוס" - סיפוח אוסטריה לגרמניה - במרס 1938 ונטלו בהם חלק כמעט כל גורמי הממשל הנאצי. צווים וחוקים פגעו במעמד האישי והציבורי של היהודים והחריפו את בידודם מן החברה הכללית.

בעקבות ההתנקשות ב-7 בנובמבר בה נפצע פון ראט יצא ה-Voelkischer Beobachter ביטאונה הרשמי של המפלגה הנאצית, במאמר ראשי מתלהם נגד היהודים ובעקבותיו החלו כבר ב-8 בנובמבר פרעות ביהודים במקומות שונים בגרמניה. עם מותו של פון ראט ב-9 לנובמבר, רמז גבלס בנאום שנשא בפני ה"לוחמים הוטיקים" של המפלגה הנאצית שהגיע הזמן לפעול נגד היהודים. כבר באותו לילה נשלחו ההנחיות הדרושות לכל רחבי המדינה, והס.ס. עודד את ההמון לקחת חלק בפרעות. חלונות ראוה נופצו והחנויות הפרוצות נשדדו. שברי הזכוכית שכיסו את המדרכות נתנו לפוגרום את שמו "ליל הבדולח" או "ליל הזכוכיות המנופצות". מאות בתי כנסת הוצתו ונהרסו, בתי היהודים הותקפו ויהודים רבים נפגעו כ-30000 יהודים, רובם אמידים ובעלי השפעה נעצרו, לעתים קרובות על פי רשימות מוכנות מראש. העצורים נשלחו למחנות הריכוז שם התייחס אליהם ה.ס.ס באכזריות רבה. לפי דוחות רשמיים של הנאצים נשרפו או נהרסו בפרעות "ליל הבדולח" 815 חנויות, 29 בתי כלבו ו-171 בתים ודירות של יהודים. 267 בתי-כנסת הוצתו או נהרסו כליל, (מספר זה היה חלק קטן בלבד ממספר בתי הכנסת שנחרבו למעשה)

ו-91 יהודים נהרגו, נוסף למאות היהודים שנספו במחנות הריכוז. אחרי תום הפרעות המשיכו השלטונות הנאציים בהשלמת תהליך האריזציה לטובת המדינה, החשת ההגירה ובידודם הגמור של היהודים מן האוכלוסייה הכללית, וחיסול הקהילות היהודיות. אסירי מחנות הריכוז ששרדו שוחררו מי להגירה מיידית ומי לאריזציה של רכוש, ורבים מהם לשני הדברים כאחד.

ב - 14.10.1938 קבע גרינג, כי על היהודים להסתלק סופית מן החיים הכלכליים. "ליל הבדולח" נתן לו את ההזדמנות לנשל את היהודים באופן מתוכנן ומסודר והעיקר - להחרים את רכושם לקופת המדינה. בישיבה שהתקיימה ב-12.11.1938 דובר על הקמת גטאות והגבלת תנועתם של יהודי הרייך. גרינג סיכם את המגמה החדשה: "לא הייתי רוצה להיות יהודי בגרמניה". לאחר הישיבה ניגשו ל"מעשים". הוטל קנס של מיליארד מארק על יהודי גרמניה ונקבע כי נזקי הפוגרום ישולמו על חשבונם. נתפרסמה שורה של תקנות: על היהודים למסור את עסקיהם עד 1.1.1939 לשלטונות. עסקים אלה נמכרו אח"כ לאריים, כשרק אחוז קטן מערכם נרשם על שם היהודים שהוכרחו

להפקיד את הסכום בבנקים לחשבונות חיסכון. נאסר על היהודים לעסוק במסחר ובמלאכה. הם נתחייבו למסור את כל נכסי דלא-ניידי שברשותם ולהפקיד את ניירות-הערך, "למסור" את כל דברי הערך בזהב, כסף וחפצי אומנות למשרדי הממשלה שנפתחו במיוחד לשם כך. כל היהודים גורשו מהאוניברסיטאות ובתי הספר הגרמניים. נאסר עליהם להיכנס למוסדות ציבוריים, אולמי קולנוע וקונצרטים, מוזיאונים וכדומה. נשללו מהם רישיונות הנהיה ורישיונות הרכב. כן נשללו הרישיונות מרופאי שיניים, רופאים וטרינריים ורוקחים יהודים. יהדות גרמניה הייתה לאבק אדם ועל ראשה ריחפה אימת העתיד כפי שנכתב בעיתון ה-0.0 Das Schwarze Korps :

"המשימה היא חיסולה הממשי והסופי של היהדות בגרמניה, השמדתה ללא שריד".

[המקורות: 1. שמיר חיים: "בטרם שואה", בית לוחמי הגטאות, תשל"ד – 1974.
2. אתר האינטרנט של "יד ושם"]

יהודים, שנעצרו בבוקר ה-10.11.1938 מובלים על ידי אנשי ס.ס ברחובות – באדן באדן, אחרי שהתעללו בהם בבית הכנסת, נשלחו רוב הגברים היהודים העצורים למחנה דכאו.

מסמך

פרעות "ליל הבדולח" – הוראות היידריך

סודי

העתק המברק הבהול ממינכן מן ה-10.11.38, שעה 1.20
אל כל המפקדות והתחנות של משטרת המדינה
Staatspolizeileit – und Staatspolizeistellen
אל כל המפקדות המרחביות ומחוזיות של הס"ד-SD
Oberabschnitte und SD-Unterabschnitte

דחוף ! למסור מיד למפקד או לממלא מקומו

הנדון: צעדים נגד היהודים הלילה

בעקבות ההתנקשות בחיי מזכיר השגרירות פום ראט (vom Rath) בפריס, יש לצפות במשך הלילה הזה – מן ה-9 ל-10 בנובמבר 1938 – להפגנות

נגד היהודים בכל רחבי הרייך. לשם טיפול בהתרחשויות אלה ניתנות בזה
ההוראות הבאות :

1. על מפקדי תחנות משטרת המדינה או ממלאי מקומם להתקשר מיד
טלפונית עם קבלת מברק זה עם ההנהגה הפוליטית האחראית למחוזם –
גאולייטונג או קרייסלייטונג – לשם קביעת התייעצות בדבר ביצוע ההפגנות,
אליה יוזמן גם המפקח או המפקד המוסמך של משטרת הסדר
(Ordnungspolizei). בהתייעצות זאת יש להודיע להנהגה הפוליטית, כי
המשטרה הגרמנית קיבלה מהרייכספיהרר ס"ס וממפקד המשטרה
הגרמנית את ההוראות הבאות, שאליהן יש להתאים בצורה יעילה את
צעדיהן של ההנהגות הפוליטיות :

(א) מותר לנקוט רק בצעדים כאלה, שאין בהם כדי לסכן חיים או רכוש
גרמניים (כגון, שריפת בתי כנסת רק במקרים בהם אינה קיימת סכנה
לסביבה).

(ב) חנויות ודירות של יהודים מותר רק להרוס ולא לבזוז. המשטרה
נצטוותה לפקח על ביצוע הוראה זו ולאסור את הבוזזים.

(ג) ברבעים מסחריים יש לשים לב במיוחד לכך, שהחנויות של לא יהודים
תהיינה מוגנות מנזקים בכל מחיר.

(ד) נתינים זרים – אם הם יהודים – אין להטריד.

2. מתוך הנחה שההנחיות שניתנו תחת סעיף 1. יישמרו, על המשטרה לא
למנוע הפגנות המתקיימות, אלא לפקח על קיום ההנחיות.

3. מיד עם קבלתו של מברק זה, יש להחרים, באמצעות המשטרה, את
החומר הארכיוני הנמצא בכל בתי הכנסת ומשרדי הקהילות היהודיות, כדי
שלא ייהרס במהלך ההפגנות. המדובר בחומר בעל ערך היסטורי, לא
ברשימות מיסים חדשות וכדומה. את החומר הארכיוני יש למסור לרשויות
הס"ד המוסמכות.

4. הנהגת צעדים בעלי אופי משטרתי ביטחוני ביחס להפגנות כלפי
היהודים, היא בסמכות תחנות משטרת הביטחון (Sicherheitspolizei),
כל עוד מפקחי משטרת הביטחון אינם מעבירים את הוראותיהם. לשם ביצוע
צעדים משטרתיים ביטחוניים, אפשר לצרף אנשי משטרה פליליים
(Kriminalpolizei), וכמו כן אנשים השייכים לס"ד מיחידת התגבורת ומן
הס"ס הכללי.

5. מיד לאחר שמהלך המאורעות של הלילה הזה יאפשר לשחרר את
הפקידים שגויסו לשם כך, יש להפנותם לביצוע מאסרים של יהודים רבים –
ובייחוד אמידים – ככל שיכילו חדרי המאסר במחוזות השונים. בראש
ובראשונה יש לאסור רק גברים יהודים בריאים, שגילם אינו גבוה מדי. לאחר
ביצוע המאסרים, יש להתקשר מיד עם מחנות הריכוז הנוגעים בדבר, בדבר
קבלתם המהירה של היהודים למחנות אלה. יש לשים לב במיוחד לכך, שלא
יתעללו ביהודים האסורים על פי הוראה זו ...

עה"ח היידריך
ס"ס גרופנפיהרר

בית הכנסת בבאדן- באדן שהוצת בפרעות "ליל הברדלח" עולה בלהבות
10.11.1938

[מארכיון "יד ושם"]

מסמך עדות מהעיר מנהיים

מכתבו של הרב ד"ר לויצר שנשלח אל הרב ד"ר אונא - ירושלים

בקס (BEX), יום ד' כ"א בכסלו תרצ"ט (14.12.1938).
אדוני הנכבד, חבר יקר נ"י!

זה עתה קבלתי את מכתבך היקר מיום י"א בכסלו. כבר מזמן הייתי כותב לך, אך "ליבי בל עמי", ועדיין לא אוכל לעצור כוח כדי להעלות על הכתב כל מה שהתרחש באותו יום שחור - "ממש חורבן הבית". אני יודע רק מה שאירע אצלי, אחרים יודעים, מה קרה עוד בעיר. בשעה 6 בבקר של יום 10 בנובמבר, כשעמדתי להתלבש, נשמעו שלש יריות תותח כסימן של שעת האפס לקראת... שמעון שלנו וכן העוזרת היהודית שלנו נכנסו לבהלה. הרגענו אותם. באותו רגע שמענו חבטות חזקות ופריצת דלתותיהם של ביתנו ושל בית הכנסת, קולות ניפוץ וריסוק בבית התפילה, שם נופץ הכול לרסיסים, אפילו לוחות השיש לפני ארון הקדש נפצו, ספרי התורה נגררו החוצה ונשרפו. בני אדם (ביטוי זה אינו הולם) עברו וצחקו כפי שנאמר "שחקו עלינו". טלפנתי לקונסול שלי, הוא הבטיח לי עזרה, אך היא לא באה, טלפנתי פעמים אחדות למשטרה, שהבטיחה עזרה גם היא, אך לשווא. לבסוף ענתה לי המשטרה, שאין ביכולתה להגן עלי, כי אין לה די אנשים, ועלי לשאת בגורלם של שאר היהודים. למטה בחצר השתוללו הפורצים והאספסוף במדים, לא יכולנו לצאת מן הבית. בית הכנסת, חדר הלימוד וכו' כבר נחרבו. ברחוב לפני חנותו של מר אופנהיימר נשרפו לעינינו ספרים וספרי תורה. יושבי ביתנו התאספו אצלנו. אמו של מרקס חשה מעין התקף לב. אשתי הזמינה מכונית והובילה אותה ויחד אתה את כל האחרים לבית החולים. כך נמלטו מן הבית כל האחרים. אנחנו עם כמה בחורי ישיבה נשארנו עוד כלואים. השלמנו את גורלנו ואמרנו את "השמות", ויחד אתנו ילדינו. שמעון הוסיף עוד "אבינו מלכינו קרע רוע גזר דינינו"... מה לעשות עתה? שני

בת כנסת נחרבו, כמעט כל חברי מועצת בית הכנסת נעצרו ונשלחו לדכאו... לעיתים אני מעלה על זכרוני את נבואת ירמיהו (יב, טו): "והיה אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתיים והשיבתיים איש לנחלתו ואיש לארצו". מאז צאתי ממנהיים נודדת שנתי בלילות... הקהילה היהודית נשברה. "ה' ירחם". יהי רצון הקב"ה לשלוח לנו גואל צדק!"

[המקור: "למען האחדות והייחוד", משנתו וחיייו של הרב יצחק בן מוהר"ר משה אונא, ירושלים, תשל"ה, עמ' 9-157]

גברים יהודים שנעצרו בבוקר ה-10.11.1938 עומדים בגילוי ראש בבית הכנסת בבאדן-באדן כשאנשי ה.ס.ס מתעללים בהם. אחר-כך נשלחו רובם למחנה דכאו ובית-הכנסת הוצת

יהודים שנעצרו בפרעות "ליל הבדולח" ב-10.11.1938 בבאדן-באדן מובלים על ידי שוטרים ואנשי ה.ס.ס לבית הכנסת להמשך ההתעללות

[2] התמונות הנ"ל מארכיון "יד ושם"

וירצברג בני היה ילד קטן בעת התרחשות "ליל הבדולח" בעיר **המבורג** שבגרמניה. הטרומה הייתה גדולה. היא נחרטה בלבו עד כדי כך, שבגיל מבוגר, הזיכרונות לא פגו. הוא היה מסוגל להעלות את עדותו על הכתב. העדות מובאת מהמקור על פי הסגנון שהוא כתב:

"הייתי כבן תשע, לערך. על היטלר ועל הנאציזם היו לי מושגים די קלושים באותו גיל. אמנם הגיעו לאוזני מדי פעם הדי שיחות קטועות בנושא זה, אך גם אלו לעיתים רחוקות למדי. הורי העדיפו, כנראה, לשמור על שלווה נפש ולחיות בנעימים מלהניח לדיכאון שישתרר עליהם בגלל משטר עוין ליהודים, שקרוב לוודאי, כפי שסברו רבים, יחזיק מעמד זמן קצר למדי; ואף אם זה ייקח שנים מספר, ברור כי גויים נאציים אלה עתידים לבסוף להשתכנע, כי יהודי גרמניה מביאים אך תועלת למולדתם...

היה זה באחד מבוקרי נובמבר, שנת 1938. יום גשום וקודר. בצאתו לבית המסחר שלנו מצא אבי את חלונות הראווה מנופצים. הסחורות שהיו מוצגות בהם מקצתן נעלמו ומקצתן היו מונחות בערבוביה. על שארית חלון, על חתיכת זגוגית, היה מצויר באותיות מאירות עיניים בצבע אדום:

"יהודי מזוהם- אל תקנו כאן!"

ברחוב הוא ראה צעירים בלונדיים, נעולי מגפיים שחורות ובעלי ארשת רצחנית-משתוללת, ממשיכים במלאכת ההרס בחנויות היהודים, חנות אחר חנות. שוטרים גרמנים במדים ירוקים וכובעי מצחיה גבוהים היו מסתובבים אנה ואנה ופוקחים עין על הנעשה.

נשארתי אותו יום בבית, וזכורני מכל עבר החלו לצלצל אצלנו פעמונים, מצילת דלת הכניסה, פעמון כניסת החנות, הטלפון, הכול טרטט כל היום, ללא הרף. הייתי רגיל לרעש, וצלצולים לא היו דבר בלתי שכיח, אך הפעם היה הכול משום מה מבהיל.

על פני הורי יכולתי להבחין בארשת של עצבנות כפי שלא ראיתי מעודי כמוה; אולם, יחד עם זאת, הוסיפו להשמיע כאילו לעצמם, מזמן לזמן, דברי נחמה. הכול יחלוף, קיוו. הכול יחלוף כה מהר כפי שהופיע. אחרי הכול, תרבותו של העם הגרמני תרבות של דורות היא, והיא תתגבר, קרוב לוודאי, על בעלי-המגפיים הללו.

למחרת חזרתי והלכתי שוב לבית-הספר. משום מה נחלשה קצת החרדה, הכול, נדמה, רק סיוט חולף הוא. שקעתי שוב לתוך שגרת החיים, חיינו השקטים והיפים, והגיתי שוב בטיולים של ימי ראשון אחר הצהרים ברכבת החשמלית, בפיקניק עם עוף צלוי באחד הפארקים, בנוה-הקיט הקרוב. זנתי את ליבי בתקוות ההאזנה לתזמורת, לפנות ערב, כשכולנו נהיה מסובים על הדשא הירוק, ליד בית הקפה על שפת נהר האלבה, מקום שם נהגנו לסיים, לרוב את בילויי סוף השבוע שלנו.

כעבור כמה ימים, בצאתי מבית הספר, מצאתי את דודתי כשהיא מחכה לי בפתח ביתנו. תמהתי, ותוך כדי כך הבחנתי על פניה בחיך, שאי-טבעיותו

הייתה די נהירה לי, על אף גילי הצעיר. הדודה אמרה לי, שבאה לקחתני אליה הביתה כיוון שהורי נאלצו לנסוע העירה לסידור עניין חשוב. נודע לה שהורי נאסרו על ידי הגסטאפו, המחשבה הראשונה שלה הייתה עלי כי ידעה כמה מפונק הנני ועד כמה ההיתקלות בדלת הסגורה, בשובי מבית הספר, עלולה להשרות עלי דיכאון.

נכנסנו לרכבת התחתית. בדרכנו לביתה לא פסקתי מלבכות. הייתה לי תחושה עמומה, שהעיקה על לבי והניעתני למרר בבכי. הרגשתי, שלא הכול כשורה. הורי לא הלכו מעודם מהבית לפני שובי בצהרים מבית הספר. כבר אז תיארת לי לעצמי את הגרוע ביותר.

בליתי כל היום בבית דודתי מבלי להביא אוכל אל פי. לעת ערב, לאחר ארוחת הערב אשר גם ממנה לא יכולתי לטעום, דפקו בדלת. נכנסה אמי! מפי השכנים הגויים נודע לה, שאחותה אספתני לביתה. לא היה גבול לשמחתי. בן רגע כיליתי כל מה שהיה מונח מולי על השולחן. הפצרתי קשות באמי, והיא, והיא ניאותה באי-רצון לספר לי את קורות אותו יום, היא הבינה, שאולי מוטב לא להתנהג עמי עוד כמו עם ילד ולא להעלים ממני את הדברים כהייתם. באו אנשי גסטאפו והודיעו כי הורי אסורים ומיועדים להישלח למחנה ריכוז. לפי תכניתם, עתיד הייתי להילקח גם אני, בבואי הביתה מבית הספר, כדי להישלח, ביחד עם ילדים אחרים, לאותו מחנה. אבל המזל שיחק להורי, ראש הגסטאפו בעיר היה מלקוחותינו הותיקים לפני הפרעות, והוא פעל לטובת הורי ושיחררם מ"טרנספורט זה". כך חזרנו, בשלב זה, כולנו בשלום לביתנו.

אבי שיפץ את החנות והחיים חזרו כאילו למסלולם הרגיל. שבועות מספר חיינו חיים "שקטים" כביכול, חיי צפייה לבאות. והבאות, אמנם, לא איחרו לבוא. כחודש ימים לאחר מכן, בשעה שתיים לפנות בקר, הופיעו בביתנו אנשי ס.א. במדים צהובים, עם סרטי-צלב-הקרב על שרווליהם, והוציאו את אבי מן המטה. עוד באותו בוקר הוא נשלח, לאן - לא ידענו. ראש הגסטאפו, אותו לקוח שלנו, אסף למחרת אותי ואת אמי אל לשכתו במשרד הראשי של המשטרה החשאית. אנשי הס.א. המשיכו בינתיים לפשוט על בתי יהודים ולאסוף קרבנות נוספים למשלוחים. אך כעבור כמה ימים, עם שוך הסערה קמעה, הרשה לנו מפקד הגסטאפו לחזור לביתנו, שהיה אפוף עצב. חסר היה בו אבא. מדוכאים ישבנו ובכינו. אימא לא שבה לפתוח את החנות ואף לא ענתה על צלצולי טלפון או על נקישה בדלת. לא רציתי לעזבה בודדה באווירת דכדוך זו והפסקתי לבקר בבית הספר. היא ניזונה כמעט אך ורק מגלולות, ארוחות הכינה רק עבורי. לאחר כמה ימים התחלנו איך שהוא להתגבר. אימא נאלצה להתגבר ולהתחיל לתת דעתה על החנות- ועשתה זאת תוך בליעת כדורים למכביר, אני נאלצתי לחזור לבית הספר, אם גם ראשי לא היה נתון עוד ללימודים כלל, לא ידענו מה יילד יום. מאבא לא שמענו מאומה, כפי שלא שמעו גם מן היהודים האחרים שנחטפו יחד עמו. במצב זה החנות, בניהולה של אימא, לא הכניסה עוד כפי פרנסתנו. כספנו בבנק הוקפא. אימא נאלצה, אפוא, לחשוב על מקור פרנסה נוסף. בהיותה בעלת השכלה, החלו מבקשים ממנה שתכתוב בקשות לשלטונות עבור יהודים אחרים. לעיתים הייתה אף מופיעה בעצמה כנציגתם של יהודים אחרים, במוסדות הגסטאפו. המראה ה"ארי" המובהק שלה הקל עליה, במידת מה, בהופעותיה כשתדלנית אצל הנאצים, אם כי רק עבור אחרים, למען אבא לא

יכלה לעזור במאום. בעקבות זאת חדלה החנות לפרנסנו כמעט לחלוטין, עוד אי אלו שאריות מן המלאי היו נמכרות לקונים ותיקים, שהיו מבקרים אצלנו בסתר לעת ערב. העוזרת שלנו, שבעלה התגייס ל"ס.ס.", נאלצה לעזבנו, אם כי לבה, כפי שאמרה, לא היה שלום עם המעשים שראתה...".
[המקור: וירצברג בני: "מגיא ההריגה לשער הגיא", הוצאת מסדה, רמת גן, תשכ"ז-1967]

חנות בבעלות יהודי, שנפגעה ב"ליל הבדולח"

מסמך עדות מפרוטקול העדויות של משפט אייכמן קטעים מעדותו של בנו כהן המתייחסים "לליל הבדולח"

משפטו של אייכמן נערך בבית המשפט המחוזי בירושלים, בפני השופטים משה לנדאו, ד"ר בנימין הלוי ויצחק רווה. בראש התביעה עמד היועץ המשפטי לממשלה, גדעון האוזנר. על הנאשם הגן ד"ר רוברט סרווציוס, שהגן גם על נאשמים אחדים במשפטי נירנברג. הדיון הראשון נערך ב-10 באפריל 1961.

בתקופת אירועי "ליל הבדולח" היה **בנו כהן** ראש ההסתדרות הציונית **בברלין** בירת גרמניה. הוא הוזמן להעיד במשפט. להלן קטעים מעדותו:

ש. דיברנו, מר כהן, על גירוש יהודים בעלי נתינות פולנית בסוף אוקטובר 1938. התקדם נא ותגיע נא לנובמבר 1938. מה אתה זוכר?

ת. בנובמבר היה היום ההיסטורי, היום של 7 בנובמבר. בעיתוני הערב נתפרסמה הידיעה כי יועץ השגרירות Legationsrat פון ראט נורה על ידי בחור צעיר בשגרירות הגרמנית בפריז. הזדעזענו מאוד. ציפינו להתפתחויות חמורות מאוד. ישבנו בפגישות ובישיבות - נציגי ה"רייכספרטרטונג", ההסתדרות הציונית - עלינו היה להמתין להתפתחות העניינים ולהשתלשלותם.

ש. האם נודע לכם שמו של הצעיר הזה?

ת. הוא פורסם תיכף ומיד, אם אינני טועה. שמו היה הרשל גרינשפן. קודם לכן לפני שנים ירה צעיר דוד פרנקפורטר, שנמצא עכשיו בארץ, בגאולייטר גוסטלב בדבוס. אחרי כן הסגיר את עצמו למשטרה בשוויץ, במוסרו שעשה מה שעשה מה שעשה כדי להתנקם על הפגיעות החמורות ביהודים ועל השמדת העם העברי. הוא ישב בבית הסוהר עד 1944.

ש. מה קרה אחרי ה-7 בנובמבר 1938?

ת. ב-9 בנובמבר בערב קבלנו ידיעה שפון ראט נפטר כקורבן מהפצעים שלו. הלילה ההוא היה הלילה הסוער ביותר של כל התקופה ההיא. הוא נקרא בשם "קריסטל-נכט", ליל הברדלח. אבל מושג זה אינו משקף את כל חומרת המאורעות. הברדלח שנשבר היה רק חלק קטן מהמאורעות. הלילה התחילו התקפות על חלונות הראווה של החנויות היהודיות. שמענו את הרעש. בשש בבוקר נקראתי לטלפון. אמרו לי כי ברחוב מיינקה, בבנין המשרד הארצישראלי וההסתדרות הציונית נמצאת כנופיית אנשים. התלבשתי והלכתי לשם. כשבאתי לשם, יצאו כבר האנשים האלה. מצאתי את המשרד מלא רסיסים. חדר העבודה שלי היה הרוס. מעל לשולחן העבודה שלי מצאתי שלט גדול ובו כתוב "**Rache fuer von Rat**" (נקמה על פון ראט). כן היה במקומות אחרים. חוטי הטלפון נותקו.

עברתי בבוקר ל"רייכספרטרטונג". זה היה בקנט-שטרסה, מהלך חמש עד עשר דקות מרחוב מיינקה. שם התקיימה כבר התייעצות. שני נציגים יצאו ל"רייכסקנצלרי" (משרד הקנצלר) בוויילהלם שטרסה, כדי להודיע על אירועי הלילה, הלכו אל ה"שטאטסקרטור" מזכיר המדינה, פון למס, יד ימינו של הקנצלר.

ש. האם זוכר אתה מי היו שני הנציגים?

ת. אם אינני טועה, אחד מהם היה הירש. ה"שטטסקרטור" לא קיבל אותם. הוא הבטיח לפני זה, כפי שהבטיחו אחרים, כי יקרה מה שיקרה "Rauhe und Ordnung wird garantiert sein den Juden." ("הסדר והשקט יובטחו ליהודים"). הנציגים לא נתקבלו על ידי ה"שטטסקרטור" וחזרו.

מכל הצדדים, מכל הערים הגדולות בגרמניה, הגיעו צלצולים טלפוניים

ל"רייכספרטרטונג", שבלילה הזו - זה עוד לא היה בברלין, אבל בערים אחרות - נכנסו כנופיות של אנשים לדירות, שברו כל מה שניתן לשבור וסחבו אה הגברים, לא את הנשים, למשטרה. הם חשבו שמובילים אותם למחנות ריכוז.

אב בית-הדין: מי חשב?

ת. באי-כוח כל המשרדים שלנו, המשרד הארצישראלי, הקהילות היהודיות. אני זוכר את השיחה עם קהילת ברסלאו ועם קהילת פרנקפורט. בכל הערים האלה הייתה אותה התמונה: הרס, פלישה לדירות יהודיות, שבירת כל הכלים, סחיבת כל הדברים למקום

לא ידוע. הניחוש היה כי יובילו אותם למקומות ריכוז.

בברלין התחיל הדבר הזה רק באמצע היום.

ב-10 בנובמבר בשעה שתים קבלתי ידיעה ראשונה על מאסר של חבר שלי, שהוא היום שגריר של מדינת ישראל. מאביו קבלנו את כל האינפורמציה.

אב בית-הדין: מי הוא?

ת. ד"ר קורט לוין, עכשיו שגריר ישראל בטוקיו, עכשיו שמו אחר. אני החלטתי לא להמתין לגורל זה. הם באו גם לאסור אותי. הסיסמה שלנו הייתה תמיד "להמשיך בעבודה", זה העיקר. במחנה ריכוז אי אפשר להמשיך בעבודה. הלכתי לאיזו דירה בפרברי העיר. מהמקום הזה, יחד עם רבים אחרים, ניהלנו פעולה שניתנה עוד להתנהל.

שמענו כי בשני הימים האלה נעצרו יהודים ברחובות, על כל שוטר ושוטר הוטלה מכסה, הוטל עליו תפקיד, להביא כך וכך אנשים למשטרה, לפי סטטיסטיקה. אם לא פגשו אותם האנשים, לקחו מי שהלך ברחוב או נכנסו לאיזו דירה אחרת, כדי להגיע למכסה שהוטלה עליהם.

דובר בימים ההם על כך שמספר הנעצרים עד 20 בנובמבר בערך הגיע למספר של למעלה מ-30,000 גברים יהודים.

ש. זאת אומרת המעצרים האלה שעליהם אתה מדבר, מ-10 עד 20 בנובמבר? במשך עשרת הימים האלה נעצרו כל הזמן יהודים?

ת. כן. בשעת המעצר נמסר לכל נעצר שאם הוא יוכיח שהוא יצא מגרמניה, הרי ישוחרר. זו הייתה ההודעה. זה גרם להתנפלות ללא גבול על המשרדים שלנו.

קזכמן בא וסגר את המשרדים במיינקה שטרסה.

ש. מתי?

ת. מספר ימים אחרי זה. אני הוזמנתי למקום המחבוא שלי, וחתמתי על הפרוטוקול.

ש. האם משרדי "הרייכספרטרטונג" גם נסגרו?

ת. כל המשרדים היהודיים נסגרו והוחתמו. אז נעשתה כל עבודת ההצלה בחשאי בדירות פרטיות רבות.
הגיעה שעת הנשים. הנשים הצילו את הגברים או ניסו להציל אותם. לא כולם נמלטו, היות וזה היה החורף הקר ביותר שאני יכול לזכור בגרמניה. באו כבר הידיעות הראשונות על מוות של אנשים בגלוסקמאות, ב"אורנן".
הנשים עמדו בתורים ארוכים במיוחד לפני הציריות והקונסוליות הזרות כדי לקבל ויזות, היתרי כניסה לארצות אחרות.
אני צריך שוב לקבוע, מה שידוע כבר, לפי תיאור של ספר מפורסם "Plant ohne Visum" - "כדור הארץ ללא היתר כניסה", לא היו ארצות רבות שהיו מוכנות לתת ויזות. היינו במצב מייאש.

ש. ומה קרה כאשר אישה כזאת הצליחה לקבל ויזה בצורה אחרת?

ת. אז הועבר הדבר למשטרה או למחנה ריכוז, והאיש שוחרר וקיבל מועד מסוים: תוך שבועיים אלה אתה צריך לעזוב את הארץ, ואם לא - הוא הוזמן מחדש ואיימו עליו במאסר.

ש. הזכר אתה את שמות מחנות הריכוז שבהם רוכזו היהודים בחודשים אלה?

ת. דכאו, בוכנוולד וזכסנהאוזן, אם אינני טועה.

ש. האם אתה רוצה לקחת עוד פעם את ה"רייכסגזבלט" לשנת 1938. כרך שני, עמוד 1579. אתה רואה כאן את התקנה בדבר תשלום כפרה של היהודים בעלי נתינות גרמנית, מן ה-12.11.38. אני מבקש ממך לקרוא את הצו הזה בגרמנית.

ת. "עמדתה העוינת של היהדות כלפי העם הגרמני והרייך, שאינה נרתעת אף מפני מעשי רצח נתעבים של מוגי-לב, דורשת התנגדות נמרצת וכפרה חמורה. לפיכך הנני מחליט על סמך התקנה לביצוע תכנית ארבע-השנים מיום 18.10.36 להלן:

1. על כלל היהודים נתיני גרמניה מוטל תשלום חובה לרייך הגרמני בסך מיליארד רייכסמרק.

2. את הוראות הביצוע יקבע מיניסטר הרייך לענייני כספים (שר האוצר) בתאום עם המיניסטרים הנוגעים בדבר.

על החתום: הממונה על תכנית ארבע-השנים, גרינג, גנרל פילדמרשל."

מר בר-אור: אבקש להגיש זאת. אב בית-הדין: ת/75.

מר בר-אור: עתה, מר כהן, פנה נא לעמוד 1580, תקנה להוצאת היהודים מחיי הכלכלה הגרמנית, גם זה מה-12.11.38. מה משמעות ההוראה הזאת? הוצאת היהודים מניהול והשתתפות בניהול של מפעלים כלכליים מכל המינים. האם זה נכון?

ת. כן, נכון. עוד יותר חמור היה האיסור החמור לנהל חנויות. כל החנויות נסגרו.
לא נשאר שום מקור פרנסה ליהודים.

ש. את זה אתה מוצא בפסקה הראשונה של סימן 1 של התקנה הזאת?

ת. גם מלאכה, לא נשארו שום ענפים ליהודים בגרמניה. היה עוד איסור להופיע
בשווקים, בירידים.

מר בר-אור: אבקש להגיש זאת. אב בית-הדין: ת/76.

מר בר-אור: ועתה פנה נא לעמוד 1638 ותמצא גם את התקנה "ביצוע בדבר
תשלום כפרה של היהודים", מן ה-21.11.38. אתה מוצא אותה?

ת. כן.

ש. המוכן אתה לומר לבית המשפט בקיצור כיצד בוצעה הוראתו של גרינג על
תשלום הקנס של מיליארד מרק הלכה למעשה?

ת. כן. אמנם זה תקנון מאד ממושך, אבל אני יכול לומר. הסעיף העיקרי: גובה
השיעור של המס הזה היה 20% של ההון, וצריך היה לשלם את הסכום
בארבעה שיעורים, כל אחד, 5% של ההון.

ש. 5%?

ת. 5% של ההון, ארבעה שיעורים, יחד זה 20% של הונו של כל יהודי.

אב בית-הדין: של ההון הנזיל, כפי שקוראים לזה, או הרכוש?

ת. הרכוש. כאן מוגדר גם הרכוש. יש פה כל מיני דברים מסובכים על הדבר
הזה.

מר בר-אור: אתה רוצה לראות גם את הסימן 8, בבקשה? אולי תקרא אותו?

ת. של אותה תקנה?

ש. כן.

ת. מיניסטר הרייך לענייני כספים קובע בדרך מנהלית הוראות עד כמה יותר
למשרדי הכספים לקבל במקרים המתאימים ניירות-ערך ורכוש מקרקעין
כתשלום.

מר בר-אור: אבקש להגיש גם את ההוראה הזאת.

אב בית-הדין: ת/77.

מר בר-אור: תמשיך, מר כהן.

ת. רצוני עוד להוסיף על הביקור שלי ברייכספרטרייטונג, בבוקר ה- 10 בנובמבר 1938 עברתי ליד בית הכנסת של רחוב . . . לא רציתי להאמין למראה עיני, איך הבניין עלה באש. מכבי האש היו נוכחים ואינם נוקפים אצבע. אחר כך שמענו שהם קיבלו הוראה לפעול רק כדי להגן על בנינים סמוכים, אריים.

ראיתי יהודים המוציאים ספרי תורה מבית הכנסת הגדול הזה, שהיה אחד מבתי הכנסת הגדולים ביותר בברלין. וההמון עמד מסביב, ואולי אנשים לא במדים, צעק וצהל למראה בית הכנסת הבווער. בתוך חצי שעה שמענו שגם בתי הכנסת האחרים עלו באש. ואחרים, אינני זוכר, כל בתי הכנסת שעלו באש, ומהרייך, מערי השדה מהערים הגדולות, שמענו שכמעט כל בתי הכנסת נפגעו על-ידי הגורל הזה. אחר-כך שמענו שמספר בתי הכנסת שהועלו באש הגיע בערך ל-280, אבל אינני בטוח שהמספר הזה מדויק.

סיום העדות

בית כנסת בברלין לפני שריפתו ב"ליל הבודולח"

בית הכנסת בברלין **בעת שריפתו** ב"ליל הבדולח"

[2] התמונות הנ"ל מחוברת הסיכום של יום העיון:
"פרעות נובמבר 1938-מבחן ליהודי גרמניה", "יד טבנקין", תשנ"א -1991]

הודעה

מי שלא רשום ברשימת התפוצה של פורום זה, מתבקש לפנות לדואר אלקטרוני: gideonbe@012.net.il ויכלל ברשימת התפוצה. נא לציין שם פרטי ומשפחה, כתובת פרטי ודואר אלקטרוני.

----- סיום גיליון מספר 1 -----